

373.31(082)

1778

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Криворізький державний педагогічний університет

Кафедра педагогіки і психології

*ПРОБЛЕМИ ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ ПОЧАТКОВОЇ
ОСВІТИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ
РЕФОРМУВАННЯ ШКОЛИ*

**Збірник наукових та науково-методичних праць
кафедри педагогіки і психології
Криворізького державного педагогічного університету**

Випуск 2

Кривий Ріг

2003

В.О.СУХОМЛИНСЬКИЙ ПРО ДИДАКТОГЕНЦЮ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ТА ШЛЯХИ ЇЇ УСУНЕННЯ

Стаття посвящена проблемі предупредження шкільних неврозів в процесі навчання молодших школярів в творчості В.А.Сухомлинського.

Ключевые слова: навчання, мислення, умственне напруження, несправедлива оцінка, шкільні неврози, успіх в навчанні.

The article investigates Sukhomlinskiy's approach to the problem of protecting going children's neurosis at school.

Key words: reflecting, studying, brains' tension school neurosis, pedagogical culture, success in learning.

Здійснення практичного реформування освітньої галузі відповідно до Національної доктрини розвитку освіти має чимало труднощів, одна з яких – різке погіршення здоров'я дітей. Міністр освіти і науки України Кремень В.Г. зазначає, що сьогодні понад 50 відсотків учнів мають незадовільну фізичну підготовку, зросли показники серцево-судинних захворювань [1; 746]. Поширюється серед учнівської молоді паління, вживання алкоголю, наркотичних засобів, що негативно впливає на стан психофізичного розвитку учнів. Незадовільний стан здоров'я не дозволяє значній частині школярів успішно навчатися, набувати необхідного розвитку.

Проблема здоров'я учнів є задавненою і знайшла відбиття у творчості українських педагогів Б.Д.Грінченка, С.Ф.Русової, Г.Г.Ващенко, В.О.Сухомлинського та інших. Особливо ґрунтовно розглядав її В.О.Сухомлинський. Він шляхом досліджень фізичного і розумового розвитку дітей Павлиської школи, які не встигали та відставали у навчанні, прийшов до висновку, що у 85 % таких дітей головна причина відставання, незнання, незадовільної роботи на уроках і дома, другорічництва – поганий стан здоров'я.

З чого починається відставання учня на початку його навчання? Педагог називає причиною цього пересичення інформацією дітей, відсутність наочних образів. Він пише: „Якщо ізолювати дітей від природи, якщо з перших днів навчання дитина сприймає тільки слово, то клітини мозку швидко стомлюються і не справляються з роботою, яку пропонує вчитель... Тут і виникає відставання” [2; 34].

Педагог робить висновок, що розвивати мислення дітей, зміцнювати їх розумові сили серед природи – це не побажання, а вимога природних закономірностей розвитку дитячого організму.

Загальне нездужання помітно виявляється, коли урок наповнюється напруженою розумовою працею. Сухомлинський не схвалює захоплення вчителями модними прийомами так званого „ефективного”, „оптимістичного”, „комплексного”, „прискореного” навчання тощо, в основі яких лежить погляд на рядову дитину як на електронний механізм, здатний без кінця засвоювати і засвоювати. Він засуджує псевдоноваторські ідеї щодо ефективності навчання, створення обстановки постійного розумового напруження на уроці, після чого дитина повертається додому стомленою. Вона легко роздратовується і збуджується [3; 127]. „Я переконався, що цей „прискорений” темп, коли б жодна хвилина уроку не пропала, непосильний і шкідливий навіть для цілком здорових дітей. Надмірне розумове напруження призводить до того, що в дітей тьмяніють очі, затуманюється погляд, рухи стають млявими. І ось дитина вже ні на що не здатна, їй аби тільки на свіже повітря, а вчитель тримає її „в голублях” і підганяє: швидше, швидше” [4; 49].

Обстановка постійного розумового напруження багатьма вчителями досягається засобами, які виконують, за висловом В.О.Сухомлинського, роль „вуздечки”. Це часті нагадування (слухай уважно), різкі переходи від одного виду роботи до іншого, перспективна перевірка знань відразу після пояснення, необхідність відразу після пояснення якогось теоретичного положення виконати практичну роботу. Така робота призводить до виснаження, знесилення нервової системи. „Не втратити на

уроці жодної хвилини, жодної миті без активної розумової праці – що може бути не розумнішим у такій тонкій справі, як виховання людини” – обурюється педагог. Наслідком таких „ефективних” уроків є виснаження нервової системи, що часто приводить до шкільних неврозів. Постійні різкі стрибки на уроках – збудження і гальмування, несправедливе ставлення вчителя чи батьків до навчальної роботи учня прискорюють психічні розлади.

Особливо негативно впливає на організм дитини несправедлива оцінка вчителя. „Важко уявити щось інше, що більше спотворює душу дитини, ніж емоційна товстошкірість, породжена несправедливістю. Відчуваючи байдуже ставлення до себе, дитина втрачає чутливість до добра і зла. Вона не може зрозуміти, що в людях, які її оточують, Добро і що Зло. В її серці поселяються підозра, зневіра в людей, а це – найголовніше джерело озлобленості” [5; 167]. На підставі багаторічного досвіду Сухомлинський робить висновок, - що оцінка – найгостріший інструмент. Він дає поради вчителям щодо використання оцінки: оцінка має відбивати радість успіху у навчанні, вона ставиться тільки за позитивні результати, оцінювання знань варто проводити не за одним, а декількома видами роботи учня тощо. Якщо ж оцінка перетворюється, за висловом педагога, на батіг, яким поганяється дитина, то руйнується сама основа виховання. Несправедливо поставлена двійка породжує в учня озлобленість, зневіру в свої сили, недовіру, підозру до вчителя, врешті байдужість до навчання, пригніченість, хворобливість.

В.О.Сухомлинський вводить поняття дидактогенії - дитячих неврозів, викликаних багатьма причинами. Найважливішою з них є байдужість вчителя до навчальних справ учня. Маленький школяр хоче вчитися, та не вміє, не може ще зосередитись, примусити себе працювати. Вчителю б допомогти йому, проте учень одержує „двійку”. Нею учень приголомшений, ображений і відчуває несправедливість з боку вчителя. В.О.Сухомлинський, вивчивши прояви хворобливої реакції молодших школярів на несправедливість учителя, виявив

такі її види, як збудження, манія несправедливих образ і переслідувань, озлобленість, удавана (роблена) безтурботність, байдужість, крайня пригніченість, страх перед покаранням, перед учителем, перед школою, кривляння і блазнювання, жорстокість, що набирає іноді паталогічних форм.

Несправедливість учителя у ставленні до успішності дитини як показник низького рівня його педагогічної культури, може проявлятися і в окриках, роздратованості, погрозах. Особливо знервовано діти реагують на повідомлення вчителем батьків про їхні невдачі у навчанні. Учні сприймають такі дії як прагнення вчителя аби за цю незадовільну оцінку їх покарати батьки. В.О.Сухомлинський стверджує, що в такому разі дитина озлоблюється і проти вчителя, і проти школи, а розумова праця стає для неї ненависною.

Узагальнюючи власний досвід роботи з дітьми, які мали певні труднощі у навчанні, педагог робить висновок „Не можна допускати, щоб оцінка перетворювалася для дитини на пута, що сковують її думку. Я завжди давав змогу найслабкішому учневі, найбільш, здавалося б, безнадійному тугодумові подумати над тим, що у нього поки що не виходить. У дітей ніколи не зникав інтерес до навчання. Пробуджуючи почуття гордості, честі, власної гідності, я добивався того, щоб усі діти прагнули працювати самостійно” [6; 173].

В.О.Сухомлинський постійно підкреслював, що в процесі навчання вчитель повинен дбати про зміцнення нервової системи. Адже мозок дітей віком 7-11 років є не живим пристроєм, здатним засвоювати, запам'ятовувати і зберігати в пам'ять знання, а перебуває в процесі бурхливого розвитку. „І коли вчитель забуває, що треба дбати про розвиток нервової системи, про зміцнення клітин кори півкуль, то навчання отупляє дитину”, – застерігає педагог [7; 101]. Він радить вчителям не зводити навчання тільки до безперервного нагромадження знань, до тренування пам'яті, до зубріння, яке отупляє, одурманює і нічого не дає, крім шкоди для здоров'я і для розумового розвитку дитини.

Появі неврозів сприяє і перевантаження дітей інтенсивною розумовою працею у позанавчальний час. Педагог вважає недопустимим, щоб після шкільних уроків діти молодшого шкільного віку, як і старшокласники, займалися підготовкою домашніх завдань, як і на уроках. „10-12 годин щоденного сидіння над книжкою, слухання, осмислення, запам'ятовування, пригадування і відтворення, щоб відповісти на запитання вчителя, - це непосильна, виснажлива праця, яка зрештою підриває фізичні й розумові сили” [8; 493].

Знання вчителем причин, що породжують дидактогенію, має запобігати цій недозі і зціленню дитячого організму. Багаторічний педагогічний досвід В.О.Сухомлинського дав йому підстави використовувати систему захисних дій вчителя і батьків, яка спрямована на зберігання й зміцнення здоров'я дітей. Ця система подається у вигляді висновків, порад, рекомендацій, правил, застережень, вимог тощо:

- джерело повноцінної розумової праці не в темпі і напруженості розумової праці, а в правильній, продуманій її організації, у здійсненні багатогранного фізичного, інтелектуального, естетичного виховання;
- правильно визначати, що посильне і що непосильне для дитини, що від неї можна і чого не можна вимагати;
- усувати одноманітність розумової праці, на уроках не допускати різних переходів від одного виду навчальної роботи до іншого;
- практикувати різноманітну навчальну діяльність на свіжому повітрі; подорожі в природу мають стати школою розумової праці;
- не перетворювати оцінку в засіб покарання учня. Оцінка знань має відбивати радість успіху у навчання, вона виставляється тільки за позитивні результати з декількох видів роботи на уроці;
- щадити легко вразливу хворобливу психіку дитини, всім стилем, укладом шкільного життя

відвертати дітей від тяжких думок і переживань, пробуджувати в них життєрадісні почуття;

запобігати шкідливе збудження, різких переходів від одного емоційного стану дітей до іншого;

якщо учень не розуміє чогось, якщо його думка б'ється безпорадно, як пташка в клітці, придивіться уважно до своєї роботи: а чи не стала свідомість вашої дитини маленьким пересихаючим озерцем, відірваним від одвічного і життєдайного першоджерела думки – світу речей, явищ природи;

ніколи не можна поспішати з остаточним і категоричним висновком: в дитини нічого не вийде, така вже її доля. ... Прийде час – вийде;

у наших школах не повинно бути нещасних дітей. Дітей, думку яких пригнічує думка, що вони ні на що не здатні. Успіх у навчанні – єдине джерело внутрішніх сил дитини, які породжують енергію для подолання труднощів, бажання вчитися, почуття гордості, власної гідності;

впровадження цікавого різноманітного інтелектуального життя у поза навчальний час, що проходить у світі казки, гри, краси, музики, фантазії, творчості та інші.

Творче використання цієї системи висновків, застережень, вимог, правил, порад, рекомендацій вчителем початкових класів буде сприяти створенню гуманістичних відносин у шкільному колективі, запобіганню у дітей нервових хвороб, підвищенню рівня пізнавальної активності школярів.

Література:

1. Освіта в Україні (Доповідь міністра освіти і науки В.Г.Кременя) У кн.: Історія української школи і педагогіки. Хрестоматія. – К.: Тов. „Знання”, 2003. – 766 с.

Твори В.О.Сухомлинського подаються за виданням: Педагогічні твори в 5-ти томах. – К.: Рад. шк., 1976, 1977.

2, 4, 5, 6, 7. Серце віддаю дітям. Т. 3. – К.: Рад. шк., 1977. – 670 с.

3. С у х о м л и н с ь к и й В. О. Павлиська середня школа. Т. 4. – К.: Рад. шк., 1977. – 638 с.

8. С у х о м л и н с ь к и й В. О. Сто порад учителів. //Вибр. твори в 5-ти томах. - Т. 2. – К.: Рад. шк., 1977. – 670 с.

Кравцова І.А., Шпачук Л.Р.

РОЛЬ ТРУДОВОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ У ВАЛЬДОРФСЬКІЙ ШКОЛІ ДЛЯ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ОСВІТИ

В статтє рассматриваетсѧ важный вопрос идей и педагогического опыта, который необходимо адаптировать к реальным социально-экономическим условиям, национальным традициям, лучшего опыта украинской школы.

The given article touches upon important items of pedagogical ideas and educational results, which must be adapted to real socially-economic conditions, national traditions, and a betset experiewe of a native Ukrainin school.

Нинішній етап розвитку освіти характеризується як кризовий. Криза набула глобального характеру, тому йде пошук педагогічних систем, які адекватно відповідали б потребам високо розвинутого демократичного суспільства.

Прагнучи вибудувати свою національну систему освіти за європейським стандартом, треба вести мову про педагогічні ідеї, концепції та технології, а не механічне перенесення на український ґрунт чужої школи. При цьому не можна не погодитись із думкою Мирослава Стельмаховича, який застерігав від педагогічного мавпування, намагання "... бездумно імпортувати в Україну зарубіжні педагогічні системи й чужинські школи".